

УПРАВЉАЊЕ СОПСТВЕНИМ ПОНАШАЊЕМ КОД ОСОБА СА АУТИЗМОМ*

Мирјана Ђорђевић, Ненад Глумбић, Слободан Банковић

Универзитет у Београду,
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Страшеије ујрављања сојсйвеним йонашањем йомажу особама из аутистйичкој сйекйра да науче самостйално да рејулишу йонашање и да на одйоварајући начин реајују у кућним условима, школи и сйтуацијама у грушйвеној заједници. Корисћењем оваквих иншйрвенција особе са аутизмом се йодучавају да йраве разлику између одйоварајућеј и неодйоварајућеј йонашања, да йрецизно йраше и бележе своје реакције, као и да найраде себе за адеквайне бйхејвиоралне манифестйације.

Цйљ овој рада је да се, йрељегом и анализом достйујних теоријских и емйиријских радова, издвоје она исшйраживања у којима се дискушује о ефекшима стрйшеија ујрављања сојсйвеним йонашањем.

Основна йрешйраја је обављена уйошребом Google Scholar йрешйраживача, а даљи увид у достйујну лишйраштуру је извршен йрељегом елекшйронских база йодашйака (EBSCOhost, Wiley Interscience) достйујних йреко Конзорцијума бйблиотека Србије за обједињену набавку.

Резулшйаши бројних сшудија йоказују да су йроцедуре ујрављања сојсйвеним йонашањем ефикасне у йобољшавању социјалних и комуникашйивних вешшйна, као и ублажавању ресшйриксшйивних и рејешшйивних образаца йонашања код особа са аутистйичким сйекшйром йоремећаја.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: аутистйички сйекшйар, рејулација йонашања, стрйшеије

---

* Чланак је резултат рада на пројекту “Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу” (ев. бр. 179 017), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

УВОД

Стратегија управљања сопственим понашањем представља технику која се често користи у раду са особама са аутизмом у циљу унапређивања позитивних бихејвиоралних образаца, као и ублажавања или потпуне елиминације неприхватљивих облика понашања.

Самопраћење, самоевалуација, самонадгледање, као и самонаграђивање представљају неке од вештина којима појединац овладава применом стратегије управљања сопственим понашањем (Southall & Gast, 2011). Стратегија се може користити на свим узрастима, као и у различитим популацијама и окружењима (Neitzel, & Busick, 2009), али се у литератури најчешће налазе теоријске и емпиријске елаборације на тему ефеката ове технике у популацији ученика са аутизмом. Примена стратегије управљања сопственим понашањем растеређује наставника и омогућава му да више времена посвети наставним задацима, а мање самим бихејвиоралним манифестацијама ученика са аутизмом (McDougall, 1991; McDougall, 1998, sve prema Lee, Simpson, & Shogren, 2007).

Да би особа са аутизмом овладала техником управљања сопственим понашањем према неким ауторима потребно је проћи четири фазе (Busick & Neitzel, 2009). Према неким ауторима (на пр. Busick & Neitzel, 2009), овладавање техником управљања сопственим понашањем у популацији особа са аутизмом реализује се у четири фазе. Први корак представља припремну фазу која подразумева функционалну процену понашања особе са аутизмом, идентификацију и опис циљног понашања (оног које терапеути желе да појачају или да ублаже), јасан опис критеријума за праћење понашања, идентификовање поткрепљења, као и утврђивања начина на који ће се пратити промене у понашању. Након ове припремне фазе, следи фаза подучавања особе са аутизмом за примену ове технике у оквиру које терапеут обучава особу са аутизмом исправном понашању, али и вештинама разликовања адекватног од неприкладног понашања, као и начинима праћења властитог понашања. Имплементација стратегије управљања сопственим понашањем представља трећу фазу у оквиру које терапеути давањем инструкција особи са аутизмом потпомажу праћење и кориговање њеног понашања. Потпуна независност особе са аутизмом у примени ове стратегије представља четврту и уједно завршну фазу (Busick & Neitzel, 2009). Са друге стране Вилкинсон (Wilkinson, 2008) ову процедуру разлаже на десет корака. Према поменутом аутору идентификовање и оперативно дефинисање циљног понашања представља прву фазу, док

други корак обухвата одређивање временског интервала у ком особа са аутизмом надгледа своје понашање. Упознавање особе са аутизмом са основним карактеристикама процедуре самопраћења понашања чини трећу фазу, а четврта подразумева припрему особе за употребу материјала који ће користити у самопраћењу понашања (најчешће су то папир и оловка). Пети корак обухвата вежбање појединца да управља својим понашањем по одговарајућем моделу, док се шеста фаза односи на имплементацију овог модела у свакодневне активности. Евалуација остварених циљева чини седми сегмент ове процедуре, док се осми односи на награђивање у случају остварених циљева. Последње две фазе се односе на генерализовану примену ове технике у свим окружењима и што већу самосталност особе са аутизмом приликом извођења те процедуре (Wilkinson, 2008).

ЦИЉ

Циљ овог рада је да се прегледом и анализом доступних теоријских и емпиријских радова издвоје истраживања у којима су истакнути ефекти и могућности примене стратегије управљања сопственим понашањем код особа са аутизмом.

МЕТОД

Претрагом електронских база Конзорцијума библиотеке Србије за обједињену набавку и Српског цитатног индекса, као и употребом претраживача Google Scholar, али и текстова доступних у штампаном облику прикупљени су радови у којима је обрађивана проблематика примене стратегије за управљање сопственим понашањем. Приликом претраге коришћене су следеће кључне речи: аутизам, ученик са аутизмом, испади у понашању, регулација понашања, управљање сопственим понашањем, самопраћење, самонадгледање и самоевалуација понашања. Претрага је ограничена на период од 1990. године до 2013. године. Након прелиминарног претраживања из даље анализе искључени су радови који нису били објављени на српском или енглеском језику, који су публиковани пре 1990. године, као и они у којима су испитаници били особе са хроничним болестима. Укључујући критеријуми за одабир радова су били следећи: циљ истраживања је усмерен на евалуацију ефеката стратегије управљања сопственим понашањем, узорком су обухваћени испитаници са аутизмом који испољавају одређене проблеме у понашању, рад је објављен на српском или енглеском језику.

Преглед истраживања

Саутхол и Гаст (Southall & Gast, 2011) анализирајући 24 студије у којима су праћени ефекти стратегије управљања сопственим понашањем код особа са аутизмом, закључују да аутори извештавају о позитивним исходима независно од демографских и процедуралних карактеристика спроведеног истраживања. Наиме, узорци обухваћених студија су се разликовали према тежини клиничке слике испитаника (типичан аутизам и високофункционални аутизам), старосној доби (од предшколског до адолесценског узраста) и окружењу у коме се примењивала техника (кућни услови, предшколска установа, школско окружење и клинике). У погледу процедуралних карактеристика, аутори наводе да свега 25% истраживача даје јасан и прецизан опис спроведених корака током комплетног поступка (од обуке, преко имплементације до евалуације). И поред наведених методолошких неуједначености Саутхол и Гаст (Southall & Gast, 2011) истичу да стратегија управљања сопственим понашањем доприноси побољшавању социјалних и комуникативних вештина особа са аутизмом, као и ублажавању непожељних образаца понашања ових особа.

У сличном истраживачком дизајну, Ли и сарадници (Lee et al., 2007) анализирају резултате 11 студија које су пратиле ефекте стратегије управљања сопственим понашањем код испитаника са аутизмом. Анализом су обухваћене студије објављене у периоду од 1992. године до 2001. године, у чијим узорцима се налазио бар један испитаник са аутистичким поремећајем, и у којима је процењивана ефикасност стратегије самоуправљања понашањем искључиво у циљу повећавања позитивног понашања. Мета-аналитичким статистичким техникама добијени су резултати који показују да се ова стратегија може успешно примењивати код особа са аутизмом са циљем подизања нивоа учесталости прикладних бихејвиоралних образаца.

У циљу регулисања и преусмеравања стереотипног понашања код четири испитаника са аутизмом, Кегел и Кегел (Koegel & Koegel, 1990) дају приказ обуке за примену стратегије за управљање сопственим понашањем, као и упутства за имплементацију ове технике. Након идентификовања стереотипних образаца понашања, учесници су уз поткрепљења подучавани да идентификују и дискриминишу та понашања, а затим уз употребу визуелне подршке да прате и евидентирају појаву тог понашања у времену. Код сва четири испитаника забележено је значајно смањење стереотипног понашања. У истраживању из 1992. године Кегел и сарадници (Koegel, Koegel, Hurley, & Frea, 1992) показују да се тех-

ника управљања сопственим понашањем може успешно примењивати не само са циљем ублажавања ометајућег понашања, већ и за повећање прикладних социо-комуникативних образаца код испитаника са аутизмом. У поменутом раду узорак је чинило четири ученика са аутизмом млађег школског узраста, испитаници су имали развијен говор, али су показивали слабу вербалну респонзивност у односу на захтеве окружења. Након идентификовања циљног понашања и поткрепљења за сваког испитаника, ученици су обучени како да препознају, разликују и бележе вербалне исказе, а затим и како да ту технику имплементирају у свакодневно школско окружење.

Вилкинсон (Wilkinson, 2008) у студији случаја представља позитивне ефекте стратегије управљања сопственим понашањем код осмогодишњег ученика са Аспергеровим синдромом. Поменути ученик је ометао рад на часу. Најчешће се дешавало да ученик крши правила понашања у учионици, одбија и прекида израду задатака и/или има неочекиване испаде беса. Пре него што се почело са применом техника самоуправљања понашањем, коришћени су вербални прекори, искључења са часа и укидање награда, међутим те стратегије нису допринеле промени понашања овог ученика. У оквиру стратегије управљања сопственим понашањем, изабране су две технике – техника праћења и техника бележења сопственог понашања за које је дечак прошао тродневну обуку. Након утврђивања дневних циљних понашања и спроведене обуке, ученик је свакодневно у једном углу свог стола имао листу за праћење и бележење. Када се степен овладаности дневним циљевима подигао изнад 90% наставник је почео са постепеним укидањем ове технике.

Аутори појединих истраживања су анализирали могућности употребе већ коришћених техника у третману особа са аутизмом за потребе стратегије самоуправљања понашањем. У складу са тим, предмет једног истраживања је представљао примену медијације у циљу управљања сопственим понашањем код три испитаника са аутизмом, узраста од 14-17 година (Singh, Lancioni, Manikam, Winton, Singh, Singh, & Singh, 2011). Испитаници су имали изражено присуство физичке агресије која је претходно третирана фармакотерапијом, али без ефеката. Пре него су испитаници започели са применом медијације, њихове мајке су прошле обуку за примену исте. Прве недеље су мајке свакодневно по тридесет минута у мирном и пријатном окружењу уводиле децу у поступак медијације, затим се тај поступак током следећих недеља спроводио два пута дневно и у свакој ситуацији која би могла изазвати испад физичке агресије код детета. Једноставна упутства за опуштање и регулисање понашања и емоција представљала су саставни део сваког тренинга. У

почетку је та упутства изговарала мајка, а касније су презентована снимљена упутства. Тренинг је престајао онда када се физичка агресија није јавила током четири недеље. Резултати показују да се степен физичке агресије значајно смањио код сва три испитаника.

Даље, поред медијације, неки аутори су користили технику видео-моделовања у сврху праћења и обликовања сопственог понашања особа са аутизмом (Apple, Billingsley, Schwartz, & Carr, 2005; Bellini & Akullian, 2007; Buggey, 2005; Deitchman, Reeve, Reeve, & Progar, 2010). Резултати оваквих истраживања указују на то да употреба видео приказа у комбинацији са другим сегментима технике управљања сопственим понашањем доприноси већој самосталности испитаника са аутизмом у сфери прикладног социо-комуникативног понашања.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

У овом раду приказани су резултати истраживања, која се према свом дизајну могу поделити на оне у којима су анализирани ефекти груписаних студија (Bellini & Akullian, 2007; Lee et al., 2007; Southall & Gast, 2011) и на појединачне истраживачке студије (Apple et al., 2005; Buggey, 2005; Deitchman et al., 2010; Koegel & Koegel, 1990; Koegel et al., 1992; Singh et al., 2011; Wilkinson, 2008). Преглед наведених истраживања је показао да су у свим узорцима испитаници имали аутизам, да су припадали школском узрасту, и да су услед постојања неадекватних бихејвиоралних манифестација код ових испитаника примењиване технике управљања сопственим понашањем које су допринеле њиховом бољем функционисању. Резултати наведених истраживања показују да се технике управљања сопственим понашањем могу успешно примењивати код ученика са аутизмом у циљу ублажавања испада у понашању (агресивних, стереотипних и аутоимулативних манифестација), подизања нивоа учесталости позитивног понашања, као и побољшања комуникативних и социјалних вештина.

Поред поменутих методолошких сличности у приказаним студијама запажене су и многобројне демографске и процедуралне различитости у истраживачким дизајнима, које онемогућавају доношење генерализованих закључака о ефектима примене стратегије управљања сопственим понашањем код ученика са аутизмом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Busick, M., & Neitzel, J. (2009). *Self-management: Steps for implementation*. Chapel Hill, NC: National Professional Development Center on Autism Spectrum Disorders, Frank Porter Graham Child Development Institute, The University of North Carolina.
2. Lee, S., Simpson, R. L., & Shogren, K. A. (2007). Effects and implications of self-management for students with autism: A meta-analysis. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 22* (1), 2–13.
3. Neitzel, J., & Busick, M. (2009). *Overview of self-management*. Chapel Hill, NC: National Professional Development Center on Autism Spectrum Disorders, Frank Porter Graham Child Development Institute, The University of North Carolina.
4. Singh, N. N., Lancioni, G. E., Manikam, R., Winton, A. S., Singh, A. N., Singh, J., & Singh, A. D. (2011). A mindfulness-based strategy for self-management of aggressive behavior in adolescents with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders, 5* (3), 1153–1158.
5. Southall, C. M., & Gast, D. L. (2011). Self-management procedures: A comparison across the autism spectrum. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 46* (2), 155–171.
6. Wilkinson, L. A. (2008). Self-management for children with high-functioning autism spectrum disorders. *Intervention in School and Clinic, 43* (3), 150–157.
7. Koegel, L. K., Koegel, R. L., Hurley, C., & Frea, W. D. (1992). Improving social skills and disruptive behavior in children with autism through self management. *Journal of Applied Behavior Analysis, 25* (2), 341–353.
8. Koegel, R. L., & Koegel, L. K. (1990). Extended reductions in stereotypic behavior of students with autism through a self management treatment package. *Journal of Applied Behavior Analysis, 23* (1), 119–127.
9. Apple, A. L., Billingsley, F., Schwartz, I. S., & Carr, E. G. (2005). Effects of video modeling alone and with self-management on compliment-giving behaviors of children with high-functioning ASD. *Journal of Positive Behavior Interventions, 7* (1), 33–46.
10. Bellini, S., & Akullian, J. (2007). A meta-analysis of video modeling and video self-modeling interventions for children and adolescents with autism spectrum disorders. *Exceptional Children, 73* (3), 264–287.
11. Bugghey, T. (2005). Video self-modeling applications with students with autism spectrum disorder in a small private school setting. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 20* (1), 52–63.
12. Deitchman, C., Reeve, S. A., Reeve, K. F., & Progar, P. R. (2010). Incorporating video feedback into self-management training to promote generalization of social initiations by children with autism. *Education and Treatment of Children, 33* (3), 475–488.

SELF-MANAGEMENT IN PERSONS WITH AUTISM

MIRJANA ĐORĐEVIĆ, NENAD GLUMBIĆ, SLOBODAN BANKOVIĆ
University of Belgrade,
Faculty of Special Education and Rehabilitation

SUMMARY

Self-management interventions help persons with autism spectrum disorders to learn to independently regulate their own behaviors and act appropriately in a variety of home, school, and community-based situations. With these interventions, persons with autism are taught to discriminate between appropriate and inappropriate behaviors, accurately monitor and record their own reactions, and reward themselves for behaving appropriately.

The aim of this paper is to review and analyze the available theoretical and empirical papers and to extract those studies that discuss the effects of self-management strategy.

The basic search was conducted via Google Scholar and the insight into the available literature was carried out by a further search of electronic databases (EBSCOhost, Wiley Interscience) available through Serbian Library Consortium for Coordinated Acquisition.

Results of numerous studies show that self-management procedures are effective in improving social and communication skills and decreasing restrictive and repetitive patterns of behaviors for individuals with autism spectrum disorders.

KEYWORDS: autistic spectrum, regulation of behavior, strategies